Λαμπερές ηλιαχτίδες, τα Δωδεκάνησα είναι τα τελευταία κομμάτια γης που ελευθερώθηκαν από την ξένη κατοχή κι ενώθηκαν με την Ελλάδα, μόλις στα 1947. Τον Ήλιο λάτρεψαν οι κάτοικοί τους και ο ήλιος τα λούζει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου. Στον ήλιο απέθεσαν τη συνέχιση της ύπαρξής τους και ο ήλιος σκορπίζει πλουσιοπάροχα τη ζεστασιά του. Στην ιστορία ξεπρόβαλαν εξαρχής ελληνικά, αν και κατοικήθηκαν από τις απαρχές της Νεολιθικής εποχής. Με λαμπρή πορεία, υψηλού επιπέδου πολιτισμό και ενεργό παρουσία σε όλες τις μεγάλες στιγμές της ελληνικής ιστορίας.

Στη Ρόδο είδε το φως ο Ποσειδώνας, εκεί μεγάλωσε, εκεί ερωτεύτηκε. Τη Ρόδο διάλεξε ο θεός Απόλλωνας, μετουσίωση του Ήλιου. Στην Κω μεγαλούργησε ο πρώτος αληθινός γιατρός, ο Ιπποκράτης, στο όνομα του οποίου ορκίζονται οι θεραπευτές. Στην Πάτμο έγραψε την Αποκάλυψή του ο απόστολος Ιωάννης. Η Κάσος έγινε οι θαλασσινές Θερμοπύλες και ολοκαύτωμα στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα. Παιδιά της Καλύμνου έγραψαν την εποποιία των σφουγγαράδων. Στην Κάρπαθο έζησε ο πρώτος άνθρωπος, ο Ιαπετός που όπως ο Νώε, σώθηκε από τον μεγάλο κατακλυσμό. Στο Καστελόριζο ανδραγάθησε ο Λάμπρος Κατσώνης. Τη Νίσυρο έριξε κατακέφαλα στον γίγαντα Πολυβώτη ο Ποσειδώνας όταν τον κυνηγούσε στο Αιγαίο. Από τη Σύμη ξεκίνησε ο Νιρέας που έκαψε καρδιές στον Τρωικό πόλεμο. Στην Τήλο πέρασε τη σύντομη ζωή της η ξακουστή ποιήτρια Ήρρινα.

Κι ενώ η μια μετά την άλλη οι περιοχές της Κυρίως Ελλάδας έφθιναν στα βυζαντινά χρόνια, η ειρήνη στις θάλασσες είχε τον ευμενή της αντίκτυπο στα Δωδεκάνησα. Το θαλάσσιο εμπόριο έφερε καινούρια άνθιση, καθώς τα νησιά εντάχθηκαν στο κράτος της Ανατολής (395 μ.Χ.) που μετεξελισσόταν σε Βυζαντινή αυτοκρατορία. Τον 6ο αιώνα, με κέντρο τη Ρόδο, βρίσκονταν στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων επικοινωνιών της Ανατολικής Μεσογείου. Συνέχισαν να ακμάζουν και μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης στους Φράγκους, με Έλληνα άρχοντα.

Κράτος ξεχωριστό των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη επί δύο αιώνες, έγιναν τόπος συνύπαρξης ορθοδόξων και καθολικών. Η πολεμική δράση των Ιπποτών και το εμπορικό δαιμόνιο των Ελλήνων δημιούργησαν μια πολυνησία ελευθερίας, όταν γύρω τους ο κόσμος όλος υπέκυπτε στην οθωμανική λαίλαπα και υπέφερε από τις πειρατικές επιδρομές.

Και ήταν τα Δωδεκάνησα που συνέχισαν να βρίσκονται κάτω από ξένη κατοχή και μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, καθώς την τουρκική διαδέχτηκε η ιταλική παρουσία. Χρειάστηκαν διπλωματικοί αγώνες σχεδόν μισού αιώνα, ώσπου, μετά τον Β' Παγκόσμιο

πόλεμο, να αποδοθούν στην Ελλάδα και να ενσωματωθούν οριστικά στο ελληνικό κράτος.

*****

**Έκταση:** 2.714 τ. χλμ. **Κάτοικοι:** 190.750 **Πρωτεύουσα:** Πόλη της Ρόδου

Η περιληπτική ονομασία «Δωδεκάνησα» προσδιορίζει τα νησιά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου

Αστυπάλαια, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Κως, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος (και Λειψοί), Ρόδος, Σύμη, Τήλος, Χάλκη και το Καστελόριζο (Μεγίστη). Η ονομασία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Βυζαντινούς τον 8ο αιώνα για να ορίσει τη διοικητική περιφέρεια (θέμα) της περιοχής που περιλάμβανε αρχικά και τις Κυκλάδες. Στη σύγχρονη εποχή, η ονομασία επικράτησε το 1908, ενώ από το 1912 προσδιόριζε τις ιταλικές κτήσεις στο Αιγαίο. Το σύμπλεγμα αποτελείται από βραχώδη ηφαιστειογενή νησιά και νησίδες, αρκετές από τις οποίες είναι ακατοίκητες.

Ο νομός ορίζεται βόρεια από τη Σάμο, βορειοδυτικά από τις Κυκλάδες, δυτικά από το Κρητικό πέλαγος, νότια από το Λιβυκό πέλαγος και ανατολικά από τις Μικρασιατικές ακτές. Συνολικά, υπάρχουν εκεί 18 μεγάλα νησιά, πολλά μικρότερα και πλήθος βραχονησίδες.

Το μεσογειακό κλίμα των νησιών, το όμορφο φυσικό περιβάλλον με αιχμή τις δαντελένιες παραλίες τους και η υψηλή ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε συνδυασμό με τη μακραίωνη ιστορία τους που αποτυπώνεται σε μνημεία διαφόρων εποχών, έχουν μετατρέψει τον τουρισμό σε κύρια πηγή της τοπικής οικονομίας τους. Η γεωργία

(πεπονοειδή, λαχανικά, πατάτες, σταφύλια, ελιές, εσπεριδοειδή) και η μελισσοκομία συντηρούν μικρή βιομηχανία τροφίμων και κρασιών.

Διοικητικά, ο νομός χωρίζεται σε τέσσερις επαρχίες: Της Ρόδου (νησιά Ρόδος, Σύμη, Τήλος, Χάλκη), της Κω (νησιά Κως, Νίσυρος), της Καλύμνου (νησιά Κάλυμνος, Λέρος, Πάτμος, Αστυπάλαια και μικρότερα) και της Καρπάθου (νησιά Κάρπαθος, Κάσος και μικρότερα). Πρωτεύουσα του νομού είναι η πόλη της Ρόδου.

Η **ιστορία** του νομού Δωδεκανήσου

## Ελάφια και άνθρωποι:

Κάποια στιγμή, στο διάβα των αιώνων, εκεί που σήμερα βρίσκεται το Αιγαίο πέλαγος, υπήρχε η γη της Αιγηίδας. Πριν από πέντε εκατομμύρια χρόνια, τα νερά της Μεσογείου βρήκαν δίοδο ανάμεσα στις σημερινές Κρήτη και Ρόδο κι όρμησαν βόρεια και δυτικά, φτάνοντας ως εκεί που σήμερα βρίσκεται η Μακεδονία. Ο μετασχηματισμός της γης συνεχίστηκε αδιάκοπος: Στα 400.000 χρόνια πριν από την εποχή μας, τα νησιά Κως και βορειότερα ήταν ενωμένα με τη μικρασιατική ακτή, όπως άλλωστε και η Σύμη. Ρόδος και Χάλκη αποτελούσαν ενιαίο νησί με βεβαιωμένους κατοίκους του δυο ειδών ελάφια: Το «ευγενές» και το «πλατυκέρατο». Ενιαίο νησί ήταν και η Κάρπαθος με την Κάσο.

Πρέπει να ήταν γύρω στα 10.000 π.Χ., όταν τα Δωδεκάνησα πήραν τη σημερινή τους μορφή. Κατοίκηση ανθρώπων έχει εντοπιστεί ότι υπήρξε εκεί τουλάχιστον από το 8.000 π.Χ., στα τέλη της Μεσολιθικής με αρχές της Νεολιθικής εποχής. Λαοί που ανήκαν στο λεγόμενο Μεσογειακό υπόστρωμα (άνθρωποι ευκίνητοι κι όχι ψηλοί) κατοίκησαν τα νησιά. Η σύγχυση ότι ήταν Κάρες προήλθε από τα κείμενα του Θουκυδίδη που όμως βασίστηκε σε διηγήσεις χωρίς η απόσταση χιλιάδων χρόνων από την εποχή του να του επιτρέπει την ιστορική έρευνα. Σήμερα, η υπόθεση ότι Κάρες κατοίκησαν τα Δωδεκάνησα και τις Κυκλάδες δεν διαθέτει πολλούς υποστηρικτές.

Αξιόλογοι οικισμοί με έντονο μινωικό χρώμα αναπτύχθηκαν στα μεγάλα νησιά την εποχή της μινωικής περιόδου. Μετά, ήρθαν οι Μυκηναίοι: Στα 1400 π.Χ., οι μυκηναϊκοί οικισμοί κάλυπταν ολόκληρη σχεδόν τη βόρεια ακτή της Ρόδου. Στα τέλη του αιώνα, δημιουργήθηκαν εκεί άλλοι οκτώ. Κι ακόμα, από τέσσερις στα νησιά Κως, Κάλυμνος, Κάρπαθος και Λειψοί. Με αναπτυγμένη ναυτιλία, καθώς βρίσκονται πάνω στον θαλάσσιο δρόμο από και προς τη Μικρά Ασία, την Κρήτη και τις Κυκλάδες. Η Ιαλυσός, στη βόρεια παραλία της Ρόδου, εξελίχθηκε σε ονομαστό κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Γύρω στα 1300 π.Χ., μπήκε στο μάτι των Χετταίων βασιλιάδων που έλεγχαν την απέναντι μικρασιατική ακτή. Παρέμεινε μυκηναϊκή. Οι Χετταίοι έσβησαν κάποια στιγμή. Τα Δωδεκάνησα συνέχισαν να ανθίζουν:

**Με 42 πλοία στην Τροία:**

Στην Ιλιάδα του Ομήρου, αναφέρονται ότι μετείχαν στον τρωικό πόλεμο εννέα πλοία από τη Ρόδο με αρχηγό τον Τληπόλεμο, τρία από τη Σύμη με αρχηγό τον Νιρέα κι άλλα τριάντα από την Κάρπαθο, την Κάσο, την Κω, τη Νίσυρο και τα νησιά Καλύδνες (Κάλυμνος, Λέρος, Ψέριμος, Πλάτη και άλλα νησάκια ανάμεσα στην Κάλυμνο και την Κω) με αρχηγούς τον Φείδιππο και τον Άντιφο. Η κατάρρευση της μυκηναϊκής αυτοκρατορίας βρήκε τα Δωδεκάνησα με έντονο ελληνικό στοιχείο και με την τέχνη τους να επηρεάζει την κρητική.

Η αναφορά του Ομήρου στην Ιλιάδα ότι η Ρόδος είχε κατοίκους και «Δωριείς τριχάικας» (που ανήκαν σε τρεις φυλές) και στην Οδύσσεια ότι Δωριείς υπήρχαν και στην «Εκατόμπολη Κρήτη» (την με εκατό πόλεις), έκανε πολλούς να πιστέψουν ότι οι Δωριείς ήλθαν από τη Μικρά Ασία και μέσω Δωδεκανήσων και Κρήτης πέρασαν στη Λακωνία, όπου ίδρυσαν τη Σπάρτη. Η άποψη αυτή έχει καταπέσει, καθώς πια είναι γνωστό ότι οι Δωριείς δεν ήτα παρά επαρχιώτες Μυκηναίοι που εισέδυσαν στο Νότο ακολουθώντας ακριβώς αντίθετη πορεία (Πελοπόννησο, Κρήτη, Δωδεκάνησα).

Οπωσδήποτε, γύρω στις αρχές του Θ’ αιώνα π.Χ., τα Δωδεκάνησα κατακλύστηκαν από Δωριείς αποίκους, κυρίως από την Πελοπόννησο. Στη Ρόδο των ιστορικών χρόνων υπήρχαν τρία μεγάλα δωρικά κέντρα: Λίνδος, Ιαλυσός και Κάμειρος. Η Δωρική Εξάπολη που ιδρύθηκε γύρω στα 700 π.Χ. περιλάμβανε αυτές τις τρεις πόλεις κι ακόμα την Κω, την Κνίδο και την Αλικαρνασσό. Η Κνίδος κτίστηκε στην απέναντι μικρασιατική ακτή της Καρίας και είχε λαμπρό ναό της θεάς Αφροδίτης όπου υπήρχε περίφημο άγαλμα της θεάς, έργο του

Πραξιτέλη (σήμερα κοσμεί το μουσείο του Βατικανού). Η Αλικαρνασσός επίσης βρίσκεται στην απέναντι μικρασιατική ακτή (είναι η πατρίδα του πατέρα της Ιστορίας, Ηροδότου). Κέντρο της Δωρικής Εξάπολης ήταν ο ναός του Τριοπίου Απόλλωνα, στο ομώνυμο μικρασιατικό ακρωτήριο (στην Κνίδο). Εκεί, κάθε χρόνο, τα μέλη της ομοσπονδίας τελούσαν αγώνες προς τιμήν του θεού.

**Στο πλευρό των Αθηναίων:**

Με τον καιρό, οι δωρικές αποικίες έγιναν μητροπόλεις και απέκτησαν δικές τους αποικίες στη Σικελία και την Κάτω Ιταλία αλλά και στα μικρασιατικά παράλια. Έμπειροι θαλασσινοί, οι Δωδεκανήσιοι πλούτισαν τις πόλεις τους, έκοψαν νομίσματα και επιδόθηκαν με επιτυχία στο εμπόριο. Απέφυγαν την υποταγή στους Λυδούς (ΣΤ' αιώνας π.Χ.) αλλ' όχι και στους Πέρσες (γύρω στα 542 π.Χ.). Όταν, στα 499 π.Χ. ξέσπασε η Ιωνική επανάσταση, οι Δωδεκανήσιοι βρέθηκαν στο πλευρό των επαναστατών. Πόλεις της Ρόδου, της Καρπάθου και της Κάσου επαναστάτησαν. Νικήθηκαν και υποτάχθηκαν στις δυνάμεις του Δαρείου Α'. Στη διάρκεια των περσικών πολέμων, υποχρεώθηκαν να ακολουθήσουν τις στρατιές του Δαρείου και του Ξέρξη στην Ελλάδα. Για λίγο.

Οι νίκες στον Μαραθώνα, στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιές, έδιωξαν τους Πέρσες από την Ελλάδα. Ο επιθετικός πόλεμος των Ελλήνων ξεκίνησε από το Βορειοανατολικό Αιγαίο αλλά σύντομα οι Σπαρτιάτες τα παράτησαν, επιστρέφοντας στη Λακωνία. Νησιώτες και Μικρασιάτες Έλληνες δεν τους το συγχώρησαν. Οι Αθηναίοι συνέχισαν τον απελευθερωτικό αγώνα στ' ανατολικά και κέρδισαν την εμπιστοσύνη και των νησιωτών. Όταν γύρω στα 478 π.Χ. δημιουργήθηκε η Α' Αθηναϊκή συμμαχία, οι Δωριείς των νησιών ακολούθησαν τους Ίωνες και τους Αιολείς στην ένταξή τους σ' αυτήν. Έτσι, καθόλου τυχαία, τα κατοικημένα από Δωριείς Δωδεκάνησα βρέθηκαν στο πλευρό των Αθηναίων εναντίον των Σπαρτιατών στον Πελοποννησιακό πόλεμο (431 – 404 π.Χ.). Νικήθηκαν και υποχρεώθηκαν να δεχτούν τις ολιγαρχικές κυβερνήσεις που παντού οι Σπαρτιάτες τοποθετούσαν. Μια επανάσταση, στα 395 π.Χ., επανέφερε τους δημοκρατικούς και επέβαλε τη λειτουργία της Εκκλησίας του Δήμου. Φυσιολογικά, τα Δωδεκάνησα βρέθηκαν ενταγμένα στη Β' Αθηναϊκή συμμαχία (378 π.Χ.). Με μοχλούς τη Ρόδο και την Κω, στα 361, αποχώρησαν, καθώς οι Αθηναίοι είχαν αρχίσει να συμπεριφέρονται δεσποτικά.

# Τα ταραγμένα χρόνια:

Ήταν τα ταραγμένα χρόνια της Θηβαϊκής ηγεμονίας και της εμφάνισης των Μακεδόνων στο προσκήνιο. Οι Δωδεκανήσιοι βρέθηκαν στο πλευρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Συνέχισαν να ακμάζουν κι απέκτησαν στενές επαφές με την απέναντι νότια ακτή της Μεσογείου και την Αλεξάνδρεια που ιδρύθηκε το 331 π.Χ. Δεν απέφυγαν τη δίνη των πολέμων που ξεκίνησαν οι επίγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η Κως εντάχθηκε πρώτα στο κράτος του Αντίγονου (382 – 301) που την παραχώρησε στον Πτολεμαίο (337 – 283 π.Χ.) με τη συνθήκη του 311 π.Χ. Η Ρόδος αντιτάχθηκε στον Αντίγονο, πολιορκήθηκε από τις δυνάμεις του και νίκησε. Πάνω από εκατό χρόνια αργότερα, στους Μακεδονικούς πολέμους, η Κως και η Νίσυρος ήταν με τους Μακεδόνες και τα υπόλοιπα νησιά με τους Ρωμαίους. Φυσιολογικά, τα Δωδεκάνησα πέρασαν στην επικυριαρχία των Ρωμαίων, όταν υπέκυψε σ' αυτούς ολόκληρος ο ελληνικός κόσμος. Το 30 π.Χ., αποτελούσαν ρωμαϊκή επαρχία. Το 297 μ.Χ., επί Διοκλητιανού (284 – 305), έγιναν τμήμα της επαρχίας του Πόντου που περιλάμβανε όλα τα ρωμαϊκά νησιά. Ήταν χρόνια παρακμής. Αγάλματα και λοιπά έργα τέχνης φορτώθηκαν στα πλοία. Άλλα κατέληξαν στον βυθό της θάλασσας, άλλα κόσμησαν τη Ρώμη.

**Στο σταυροδρόμι των θαλασσώ ν:**

Η ειρήνη στις θάλασσες που παγιώθηκε με τον χωρισμό της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε Δυτική και Ανατολική είχε τον ευμενή της αντίκτυπο στα Δωδεκάνησα. Το θαλάσσιο εμπόριο έφερε καινούρια άνθιση, καθώς τα νησιά εντάχθηκαν στο κράτος της Ανατολής (395 μ.Χ.) που μετεξελισσόταν σε Βυζαντινή αυτοκρατορία. Τον ΣΤ' αιώνα, με κέντρο τη Ρόδο, βρίσκονταν στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων επικοινωνιών της Ανατολικής Μεσογείου. Το 680 ανήκαν στο θέμα (διοικητική περιφέρεια) των Καραβησιάνων. Το 732, στο θέμα των Κιβυρραιωτών, μαζί με τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου και την απέναντι μικρασιατική ακτή, όπου βρίσκεται η αρχαία Κιβύρα (κοντά στο σημερινό Χαρσούμ) που καταστράφηκε από σεισμό το 417. Στα 843, δημιουργήθηκε το θέμα Αιγαίου πελάγους. Στα 899, και το θέμα Σάμου. Τα Δωδεκάνησα «μοιράστηκαν» διοικητικά στις τρεις περιφέρειες. Τον Ι' αιώνα, ο στρατηγός Κυκλάδων νήσων διοικούσε και κάποια από τα Δωδεκάνησα.

Οι συνεχείς διοικητικές μεταρρυθμίσεις μαρτυρούν την άνθιση της περιοχής αυτά τα χρόνια. Ο πλούτος όμως των νησιών προκάλεσε και το ενδιαφέρον των πειρατών που λυμαίνονταν τις θάλασσες. Η αυτοκρατορία είχε άλλα προβλήματα και δεν μπορούσε ή δεν ενδιαφέρθηκε να προστατεύσει τους κατοίκους του Αιγαίου. Μικρά νησιά μεταβλήθηκαν σε βάσεις πειρατών, που έπεφταν σε κάποια κατοικημένη παραλία, βίαζαν, σκότωναν, λεηλατούσαν κι αποχωρούσαν. Οι οχυρώσεις και τα κάστρα προφύλασσαν τις μεγάλες παράλιες πόλεις που μπορούσαν να αμυνθούν. Στα μικρά νησιά, κάτι τέτοιο ήταν πολύ δύσκολο. Οι κάτοικοι αποσύρθηκαν κι οχυρώθηκαν στα υψώματα.

**Η φραγκική παράνοια:**

Όμως, η Βυζαντινή αυτοκρατορία κατέρρεε. Βενετσιάνοι και Γενουάτες ανταγωνίζονταν, ποιοι θα εξασφαλίσουν περισσότερα εμπορικά προνόμια. Η βυζαντινή οικονομία πέρασε στα χέρια τους, χωρίς μεγάλο αντίκτυπο στα Δωδεκάνησα που συνέχισαν να ακμάζουν. Όταν, στα 1204, η Κωνσταντινούπολη έπεσε σαν ώριμο φρούτο στα χέρια των Φράγκων της 4ης σταυροφορίας, τα Δωδεκάνησα ανήκαν στο «φιλέτο» της πίτας που οι νέοι κατακτητές μοιράστηκαν. Ένα «partitio» (έγγραφο διανομής εδαφών) συμφωνήθηκε ανάμεσά τους: Η Κως έπεσε στο μερίδιο του Λατίνου αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. Τα υπόλοιπα από τα Δωδεκάνησα (πλην της Ρόδου) μοιράστηκαν σε σταυροφόρους ιππότες, μαζί με τα περισσότερα από τις Κυκλάδες και τις Βόρειες Σποράδες. Η Ρόδος έμεινε στη διοίκηση του τοπικού άρχοντα, Λέοντα Γαβαλά. Καταγόταν από επιφανή βυζαντινή οικογένεια της Κωνσταντινούπολης και ήταν «αυθέντης» του νησιού. Στα 1246, τον διαδέχθηκε ο Ιωάννης Γαβαλάς.

Αρχικά, η επικυριαρχία των ξένων έμεινε στα χαρτιά. Οι Λατίνοι είχαν πολλές σκοτούρες να τους τυραννούν, καθώς έπρεπε να επιβιώσουν στον λυσσαλέο ανταγωνισμό μεταξύ τους. Τα νησιά ήταν «μακριά». Στα 1206, με τη συγκατάθεση του Λατίνου αυτοκράτορα που καθόταν στον θρόνο της Κωνσταντινούπολης, η Βενετία ανέθεσε σε ιδιώτες να κυριεύσουν τα νησιά του Αιγαίου με δικά τους έξοδα. Οι μελλοντικοί κυρίαρχοι αναλάμβαναν την υποχρέωση να καταβάλλουν για τα εδάφη τους «επικυριαρχικό τέλος» στην Κωνσταντινούπολη. Όμως, οι φεουδάρχες θα είχαν το δικαίωμα να μεταβιβάσουν εδάφη σε άλλους. Έπεσαν στο Αιγαίο σαν ακρίδες. Από αυτούς, οι Γκουερίνι (Querini) πήραν την Αστυπάλαια και την κυκλαδίτικη Αμοργό, ο Ανδρέας Κορνάρος την Κάρπαθο.

Οι ανταγωνιστές των Βενετσιάνων, Γενουάτες, δεν έμειναν αργοί. Συμμάχησαν με Ιωαννίτες ιππότες και κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα, εκτός από τη Ρόδο. Οι σύμμαχοι γρήγορα τσακώθηκαν μεταξύ τους. Τα Δωδεκάνησα έμειναν στη σφαίρα επιρροής των Γενουατών, χωρίς ποτέ να γίνουν κτήση τους. Από το 1250, Βυζαντινοί διοικητές και Γενουάτες ναύαρχοι εναλλάσσονταν στη μισοανεξάρτητη διοίκηση της Ρόδου που διατηρούσε πολύ χαλαρούς δεσμούς με τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, η οποία (από το 1261) είχε περάσει πάλι σε ελληνικά χέρια με τη δυναστεία των Παλαιολόγων. Στα 1306, ο Γενουάτης αριστοκράτης της Ρόδου Βινιόλο ντε Βινιόλι συμφώνησε με τους Ιωαννίτες ιππότες να κυριεύσουν τη Ρόδο και τα γύρω νησιά για λογαριασμό τους. Η κατάκτηση ολοκληρώθηκε το 1309. Ως τότε, οι Γενουάτες είχαν βγει από το παιχνίδι.

**Ο κόσμος των Ιπποτών:**

Το Τάγμα των Ιωαννιτών ιδρύθηκε στη Δύση γύρω στον ΣΤ' αιώνα. Τον ΙΒ' αιώνα, οργανώθηκε στρατιωτικά. Είναι γνωστό με την ονομασία «Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ» (Chevaliers de St. Jean de Jerusalem). Τα μέλη του διακρίθηκαν στους πολέμους των σταυροφόρων στους Αγίους Τόπους. Όταν, μετά από 213 χρόνια, εγκατέλειψαν τα Δωδεκάνησα, εγκαταστάθηκαν στη Μάλτα. Η παρακμή τους ξεκίνησε τον ΙΖ' αιώνα. Σήμερα, υπάρχουν ως τάγμα μοναχών με έδρα τη Ρώμη.

Η σημαία τους ήταν κόκκινη με άσπρο σταυρό στη μέση. Φορούσαν πορφυρό μανδύα με άσπρο σταυρό στο μέρος της καρδιάς. Από τα χρόνια της εμφάνισής τους στο Αιγαίο, ήταν χωρισμένοι σε τρεις τάξεις:

1. Τους Ιππότες (Frères Chevaliers), που κατάγονταν από αριστοκρατικές οικογένειες. Από αυτούς εκλέγονταν οι μεγάλοι μάγιστροι, ενώ μόνον αυτοί κατελάμβαναν τα ανώτερα στρατιωτικά και διοικητικά αξιώματα.
2. Τους Υπηρέτες των Όπλων (Frères sergents d' armes) που ως μη ευγενείς είχαν πρόσβαση σε όχι καίρια στρατιωτικά και διοικητικά αξιώματα και δικαίωμα συμμετοχής στη Γενική Σύνοδο (Chapitre Général)
3. Τους Αδελφούς Ιερομόναχους (Frères chapelains) που ήταν οι ιερείς του τάγματος.

Διοικητικό τους κέντρο στα Δωδεκάνησα ήταν η Ρόδος. Ανώτατο νομοθετικό και διοικητικό

σώμα ήταν η Γενική Σύνοδος (Chapitre Gėnėral), στην οποία μετείχαν όλα τα μέλη του τάγματος, κάτι ανάλογο με την αρχαιοελληνική Εκκλησία του Δήμου. Αυτή εξέλεγε τον Μεγάλο Μάγιστρο (Grand Maitre) με ειδική συνεδρίαση, όταν η θέση χήρευε επειδή ο προηγούμενος πέθανε ή, σπάνια, εξέπεσε από το αξίωμά του.

Ο Μεγάλος Μάγιστρος ασκούσε την διοικητική εξουσία, υποτίθεται κάτω από την επίβλεψη της Γενικής Συνόδου, τα μέλη της οποίας όμως (εκτός από τις στιγμές της συνέλευσής τους) ήταν σκορπισμένα στα διάφορα νησιά. Ουσιαστικά, δρούσε ανεξέλεγκτα και διοικούσε με βοηθούς αξιωματούχους που αυτός διάλεγε. Ήταν ταυτόχρονα ανώτατος διοικητής του ιπποτικού κράτους, αρχηγός του στρατού και ναύαρχος του στόλου. Στην πραγματικότητα, ήταν ισόβιος μονάρχης.

Στην άσκηση των καθηκόντων του Μεγάλου Μάγιστρου βοηθούσαν τα μέλη του Συμβουλίου (Conseil ή Couvent) που διαλέγονταν από τον ίδιο αλλά και από τη Γενική Σύνοδο. Ήταν αρχικά επτά κι έπειτα οκτώ σύμβουλοι του Μεγάλου Μάγιστρου αλλά είχαν και δικά τους καθήκοντα: Διαχειριστής της περιουσίας, προϊστάμενος επιμελητείας, υπεύθυνος νοσοκομείων, υπεύθυνος για τις ενδυμασίες, οικονομικός διαχειριστής, επικεφαλής του στόλου, επικεφαλής του ιππικού και υπεύθυνος ασφάλειας των ακτών, προϊστάμενος γραμματείας και σφραγιδοφύλακας.

**Η επέλαση των καθολικώ ν:**

Η κατάκτηση των Δωδεκανήσων από τους Ιωαννίτες ιππότες έγινε με κάθε θρησκευτική επιμέλεια. Ο Φουλκ ντε Βιλαρέ (Foulques de Villaret), από την Προβηγκία της Νότιας Γαλλίας, επισκέφτηκε τον πάπα Κλήμη Ε' (1264 – 1314, αυτόν που, το 1309, μετέφερε την έδρα των παπών στη γαλλική Αβινιόν), πήρε την ευχή του κι απέσπασε βούλα που του παρείχε το προνόμιο να διορίζει Λατίνο αρχιεπίσκοπο με επικράτεια ταυτόσημη με την έκταση του κράτους που ΘΑ προέκυπτε στα Δωδεκάνησα. Η κατάκτηση ολοκληρώθηκε στα 1309 και ο Φουλκ ντε Βιλαρέ έγινε ο πρώτος Μεγάλος Μάγιστρος του νέου κράτους (1309 – 1319). Πρώτη του δουλειά ήταν να διορίσει καθολικό αρχιεπίσκοπο (Archiepiscopus Colossensis) με έδρα τη Ρόδο. Ο ορθόδοξος μητροπολίτης Ρόδου και οι επίσκοποι των άλλων νησιών εκδιώχθηκαν. Στη μητρόπολη έμεναν να ασκούν διοικητικά καθήκοντα βυζαντινοί αξιωματούχοι (Μεγάλος Οικονόμος, Σακελάριος κ.λπ.).

Το πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης εξακολουθούσε να χειροτονεί μητροπολίτες Ρόδου που όμως δεν πλησίαζαν το νησί. Στη συνέχεια, το πατριαρχείο «ανέθετε» τη μητρόπολη της Ρόδου σε επισκόπους επαρχιών «κατ' επίδοσιν». Ορθόδοξος μητροπολίτης στο νησί ξαναβρέθηκε στα μέσα του ΙΕ' αιώνα, όταν ξαναζεστάθηκε η κίνηση για την ένωση των Εκκλησιών.

Ως τότε, τα Δωδεκάνησα διέθεταν μόνο καθολικό αρχιεπίσκοπο:

Από διάφορα έγγραφα γνωρίζουμε ότι, επί Μεγάλου Μάγιστρου Ελιόν ντε Βιλνέβ (Helion de Villneuve, 1319 – 1346), υπήρχε κάποιος αρχιεπίσκοπος Βαλιάνος (Balianos) που το 1324 μετατέθηκε στο Σπαλάτο (σημερινό Σπλιτ) της Δαλματίας και στη θέση του τοποθετήθηκε ο επίσκοπος Κω, Μπερνάρ (Bernard), που πέθανε το 1335 και θάφτηκε στη Ρόδο. Επίσης, ότι ο αρχιεπίσκοπος Ούγος (Hugues) το 1361 μετατέθηκε στη Ραγούζα (το σημερινό Ντουμπρόβνικ) επίσης στη Δαλματία και στη θέση του τοποθετήθηκε ο ως τότε επίσκοπος Αμμοχώστου (Κύπρου), Εμμανουήλ (Emmanuel). Πέθανε το 1364. Τον επόμενο χρόνο τον διαδέχτηκε ο Γκιγιόμ (Guillaume), επίσκοπος Νισύρου, κι αυτόν ο Ζαν Φαρντίνα (Jean Fardina) κι έπειτα ο Ματιέ ντε Έμπολι (Mathieu de Empoli).

**Η «συγκατοίκηση»:**

Ο Έλληνας καθολικός αρχιεπίσκοπος, Ανδρέας Πέτρας, πρωτοστάτησε στην κίνηση για την ένωση των Εκκλησιών. Συγκατατέθηκε να υπάρξει και ορθόδοξος μητροπολίτης. Στα 1438, συμμετείχε στη Σύνοδο της Φεράρας που συγκροτήθηκε με τον σκοπό αυτόν. Στα 1446, τον διαδέχτηκε ο Ζαν Μορέλ (Jean Morel).

Επί Μεγάλου Μάγιστρου Ζαν Μπονπάρ ντε Λαστίκ (Jean Bonpart de Lastic, 1437 – 1454), ορθόδοξος μητροπολίτης Ρόδου τοποθετήθηκε και ανέλαβε καθήκοντα ο Ναθαναήλ (1437 – 1455). Στα 1438, συμμετείχε κι αυτός στη Σύνοδο της Φεράρας.

Η Κωνσταντινούπολη έπεσε στους Οθωμανούς του Μωάμεθ Β' το 1453 αλλά το πατριαρχείο κατάφερε να μείνει στις επάλξεις ως κεφαλή της Ορθοδοξίας. Όταν η μητρόπολη Ρόδου χήρεψε, έστειλε εκεί νέο μητροπολίτη τον Νείλο (1455 – 1470). Όταν κι αυτός απεδήμησε, όρισε τον Μητροφάνη Α' (1471 – 1498).

Τα σύννεφα όμως σκίαζαν τον ορίζοντα. Τα χριστιανικά εδάφη έπεφταν στους Οθωμανούς το ένα μετά το άλλο. Στα 1456, Μικρασιάτες προσέφυγαν στους Ιωαννίτες Ιππότες και ζήτησαν βοήθεια προκειμένου να αντιμετωπίσουν την οθωμανική πλημμυρίδα. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα Κωνσταντινουπολιτών προς τα Δωδεκάνησα. Η επιρροή του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης μειωνόταν στα νησιά. Η ελληνική κοινωνία των Δωδεκανήσων, στην πλειοψηφία της, διατηρούσε το ορθόδοξο θρήσκευμα αλλά συνειδητά είχε προσχωρήσει στον δυτικό τρόπο ζωής. Οι ορθόδοξοι μπορούσαν με πλήρη ελευθερία να ασκούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα αλλά συνεχώς λιγόστευαν. Τα Δωδεκάνησα είχαν μεταβληθεί σε εμπροσθοφυλακή του χριστιανισμού απέναντι στην οθωμανική λαίλαπα, ενώ η Ρόδος είχε αναβαθμιστεί σε μεγάλο λιμάνι και σταθμό του διαμετακομιστικού εμπορίου ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή. Μεγάλοι ευρωπαϊκοί οίκοι είχαν εγκαταστήσει θυγατρικές επιχειρήσεις εκεί: Βενετσιάνοι πρόξενοι είχαν έδρα τους τη Ρόδο, καθώς η νησιωτική δημοκρατία είχε μεγάλα συμφέροντα εκεί. Το κράτος των Ιπποτών διατηρούσε εμπορικές σχέσεις τόσο με τη μη φιλική Βενετία, όσο και με την εχθρική Οθωμανική αυτοκρατορία: Κερί, πιπέρι, κρόκος, ναρκωτικά, αρώματα, υφάσματα, χαβιάρι, λάδι, κρασί, ροδίτικη ζάχαρη και ροδίτικο σαπούνι ήταν τα πιο σημαντικά προϊόντα που διακινούνταν. Οι Δωδεκανήσιοι έμποροι αγόραζαν χαλιά και μεταξωτά από την οθωμανική επικράτεια, στην οποία πουλούσαν δέρματα και μάλλινα. Ταυτόχρονα, οι Ιωαννίτες Ιππότες ασκούσαν με επιτυχία το επάγγελμα που πολύ καλά γνώριζαν: Την πειρατεία. Τα κουρσάρικα έπεφταν σε όποιο εμπορικό πλοίο συναντούσαν και το λήστευαν. Λυμαίνονταν και τις κτήσεις των Βενετσιάνων στο Αιγαίο αλλά και τα νότια παράλια της Μικράς Ασίας.

Η καθοριστική αλλαγή έγινε επί Μεγάλου Μάγιστρου Τζιοβάνι Μπατίστα Ντέλι Ορσίνι (Giovanni Batista degli Orsini, 1467 – 1476) από την Ιταλία. Ο μετά τον Μορέλ καθολικός αρχιεπίσκοπος, Ιουλιανός Ουμπαλντίνι (Julien Ubaldini, 1474 - 1494) και ο ορθόδοξος μητροπολίτης Μητροφάνης Α' συναντήθηκαν τον Ιούλιο του 1474 και συμφώνησαν ένα ιδιότυπο καθεστώς ουνίας: Στο εξής, εκλέκτορες από τον λαό και τον κλήρο θα αναδείκνυαν δυο ή τρεις υποψήφιους για τον ορθόδοξο μητροπολιτικό θρόνο. Ο Μεγάλος Μάγιστρος ήταν υποχρεωμένος να διαλέξει έναν από αυτούς. Ο εκλεκτός θα έδινε όρκο πίστης στον Μεγάλο Μάγιστρο και στον καθολικό αρχιεπίσκοπο ως εκπρόσωπο του πάπα και μετά θα τον χειροτονούσαν ορθόδοξοι επίσκοποι.

Συμφωνήθηκε επίσης οι δίκες ορθόδοξων κληρικών και οι γάμοι ανάμεσα στους Έλληνες να ανήκουν στη δικαιοδοσία τόσο του ορθόδοξου μητροπολίτη, όσο και του καθολικού

αρχιεπισκόπου, οι οποίοι έπρεπε να συμφωνήσουν στην απόφαση ή στην τέλεση του μυστηρίου. Ο Μεγάλος Μάγιστρος θα εξακολουθούσε να διατηρεί την εξουσία του πάνω στην εκκλησιαστική, καθολική και ορθόδοξη, περιουσία.

Η συμφωνία τηρήθηκε περίπου μισό αιώνα: Τέσσερις Μεγάλοι Μάγιστροι, δυο καθολικοί αρχιεπίσκοποι και τρεις ορθόδοξοι μητροπολίτες πρόλαβαν να εκλεγούν και να ασκήσουν τα καθήκοντά τους μετά την ιστορική συμφωνία και πριν από την τουρκική κατάκτηση.

**Η υποταγή στους Οθωμανούς:**

Στο ίδιο διάστημα, η Οθωμανική αυτοκρατορία απλωνόταν ανατολικά. Ο σουλτάνος Σελίμ Α' (1512 – 1520) πήρε τη Συρία (1516) και την Αίγυπτο (1517). Η οθωμανική εξάπλωση δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη διακίνηση προϊόντων από τα Βαλκάνια ως τη Συρία και την Αίγυπτο κι αντίστροφα. Δημιούργησε και ρεύμα μωαμεθανών προσκυνητών προς τα ιερά μουσουλμανικά τεμένη της Μέσης Ανατολής. Οι Ιωαννίτες Ιππότες πειρατές απέκτησαν νέα πελατεία. Στα 1520, ήταν πια οι «παραδοσιακοί» επιδρομείς στα καράβια που μετέφεραν μουσουλμάνους. Τη χρονιά εκείνη, σουλτάνος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έγινε ο Σουλεϊμάν Α' ο Μεγαλοπρεπής (1520 – 1566). Η ασφάλεια των ταξιδιωτών ήταν το πρώτο μέλημά του.

Στις 24 Ιουνίου του 1522, περίπου διακόσια πλοία του οθωμανικού στόλου έπιασαν τις ακτές της Ρόδου κι αποβίβασαν τα πρώτα στρατεύματα. Τον επόμενο μήνα, ο ίδιος ο σουλτάνος Σουλεϊμάν πέρασε στη Ρόδο από την απέναντι ακτή, επικεφαλής πρόσθετων στρατευμάτων. Υπολογίστηκε ότι ο οθωμανικός στρατός που αποβιβάστηκε στο νησί, πλησίαζε να αριθμεί 100.000 άνδρες. Πολιόρκησαν την πόλη της Ρόδου που διέθετε περίπου 5.000 υπερασπιστές (600 Ιωαννίτες από τους οποίους οι διακόσιοι ήταν Ιππότες, 400 Έλληνες και Βενετσιάνοι από την Κρήτη, ξένοι ναυτικοί και ντόπιοι ή αγρότες από τα γύρω νησιά). Ανάμεσα στους υπερασπιστές ήταν και ο Γαβριήλ Μαρτινέγκο, περίφημος μηχανικός των κάστρων της Κρήτης, μέλος αριστοκρατικής οικογένειας της Ζακύνθου με ιταλικές ρίζες.

Κυριότερο πρόβλημα των υπερασπιστών της Ρόδου ήταν ο επισιτισμός του πληθυσμού,

καθώς στην ασφάλεια των οχυρώσεών της είχαν συρρεύσει πάμπολλοι άμαχοι από την ύπαιθρο. Η πολιορκία κράτησε πέντε μήνες. Οι Ιωαννίτες αμύνονταν χωρίς εφόδια και τρόφιμα, περιμένοντας βοήθεια από τα χριστιανικά κράτη της Δύσης που διακήρυσσαν την αλληλεγγύη τους αλλά καθυστερούσαν να συνδράμουν. Χριστιανική βοήθεια δεν έφτασε ποτέ στη Ρόδο, όπου κάθε νεκρός στα τείχη δεν υπήρχε δυνατότητα να αντικατασταθεί, ενώ στην οθωμανική πλευρά νέες αφίξεις από την απέναντι ακτή αναπλήρωναν τις τρομακτικές απώλειες του στρατού του Σουλεϊμάν.

Στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1522, αντιπροσωπεία κατοίκων από την Τήλο και τη Νίσυρο έφτασε στο στρατόπεδο του Σουλεϊμάν. Δήλωσαν υποταγή στον σουλτάνο, εξασφάλισαν ότι ο οθωμανικός στρατός δεν θα έπεφτε στα νησιά τους και πέτυχαν κάποια αξιόλογα προνόμια κι ένα είδος αυτονομίας.

Η πολιορκία συνεχιζόταν ακόμα, όταν, στις αρχές Δεκεμβρίου, ο Παύλος Συγκλητικός και ο Νικόλαος Βεργάτης εμφανίστηκαν μπροστά στον Μεγάλο Μάγιστρο, Φίλιππο ντε Βιγιέρ (Filippe de Viiieurs de l' Isle d' Adam, 1522 – 1534) και ως εκπρόσωποι του ελληνικού πληθυσμού τον κάλεσαν να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους. Τον έπεισαν. Οι διαπραγματεύσεις κράτησαν ως τις 20 Δεκεμβρίου του 1522, οπότε επήλθε συμφωνία, καθώς και η οθωμανική πλευρά έβλεπε ότι παράταση της πολιορκίας συνεπαγόταν μεγάλες απώλειές της.

Η οχυρωμένη Ρόδος παραδόθηκε στον Σουλεϊμάν την 1η Ιανουαρίου του 1523. Την ημέρα εκείνη, όσοι ιππότες ζούσαν ακόμη, τα μέλη του τάγματος αλλά και ένα σημαντικό μέρος του ελληνικού πληθυσμού μπήκαν στα πλοία και απέπλευσαν. Πέρασαν στην Κρήτη όπου έμειναν για λίγο καιρό, περιπλανήθηκαν σε βενετσιάνικες κτήσεις, φιλοξενήθηκαν για λίγο στο κράτος του πάπα και, το 1530, κατέληξαν στη Μάλτα. Ο Φίλιππος ντε Βιγιέρ έμεινε Μεγάλος Μάγιστρος ως τον θάνατό του, το 1534, και εργάστηκε σκληρά για την ανασυγκρότηση του τάγματος. Από τα μέσα του αιώνα, οι Ιωαννίτες ήταν και πάλι κραταιά δύναμη.

Η αποχώρηση των Ιωαννιτών από τα Δωδεκάνησα, σήμανε την οριστική υποταγή των εκεί πληθυσμών στους Τούρκους. Στην αρχή, «γλίτωσαν» με την καταβολή ετήσιου φόρου στον εκάστοτε σουλτάνο.

**Στο έλεος των πειρατώ ν:**

Στη διάρκεια της τουρκοκρατίας, τα Δωδεκάνησα ήταν για μακρύ διάστημα αυτόνομη και αυτοδιοίκητη περιοχή. Οι κάτοικοι όμως υπέφεραν τα πάνδεινα από τους πειρατές. Το κενό που άφησαν οι Ιωαννίτες, έσπευσαν να καλύψουν επάξια μουσουλμάνοι πειρατές που κυρίως εξορμούσαν από τα παράλια της Μικράς Ασίας. Η Αστυπάλαια και η Κάσος ερήμωσαν. Η Κάρπαθος έμεινε κάποια στιγμή με μόλις τριακόσιους κατοίκους. Η Τήλος και η Αστυπάλαια μεταβλήθηκαν σε ορμητήρια πειρατών. Μόνο η πόλη της Ρόδου και η πόλη της Κω δεν υπέστησαν ζημιές, επειδή διέθεταν γερά κάστρα που μπορούσαν να αντέξουν στις επιδρομές των κουρσάρων. Η Αστυπάλαια ξανακατοικήθηκε το 1577. Οι κάτοικοι, όπως σε ολόκληρο σχεδόν το Αιγαίο, εγκατέλειψαν τις παραλίες κι αποσύρθηκαν στο εσωτερικό των νησιών, σε απόκρημνες κατά προτίμηση τοποθεσίες, τις οποίες οχύρωσαν όπως μπόρεσαν. Η πειρατεία έγινε τρόπος ζωής.

Τον ΙΖ’ αιώνα, η Πάτμος διοικητικά αποσπάστηκε από τα Δωδεκάνησα και πέρασε στη δικαιοδοσία του καπουδάν πασά. Απέκτησε ανώτατη ελληνική σχολή κι έγινε κέντρο ναυτικής διοίκησης. Στα υπόλοιπα νησιά, σημειώθηκε τον ΙΗ’ αιώνα μικρότερο από άλλα μέρη της Ελλάδας κύμα «εξωμοσίας»: Η προσχώρηση χριστιανών στον μωαμεθανισμό εξασφάλιζε στους κατοίκους κάποια ησυχία και πιο άνετη ζωή.

**Ο ξεσηκωμός του 1821:**

Ο επαναστατικός άνεμος του 1821 γρήγορα έφτασε ως τα Δωδεκάνησα. Είχε προηγηθεί η απαραίτητη ζύμωση από τον Φιλικό Δημήτριο Θέμελη που προετοίμασε το έδαφος. Η Ρόδος είχε έντονη τουρκική στρατιωτική παρουσία (ναύσταθμο και στρατόπεδο) και δεν ξεσηκώθηκε φανερά. Η Κάσος όμως, ύψωσε τη σημαία της επανάστασης το δεύτερο 15νθήμερο του Απριλίου, με πρωτεργάτες τους Θεόδωρο Κονταρτσόγλου και Παπακανάρη. Σχεδόν αμέσως ακολούθησε η Κάλυμνος με τον Μιχαήλ Ρεΐση να υψώνει τη σημαία της επανάστασης. Ακολούθησαν η Πάτμος, με τον Δημήτριο Θέμελη, η Κάρπαθος, η Χάλκη, η Νίσυρος, η Λέρος και η Αστυπάλαια. Στόλος από την Κάσο έσπευσε να βοηθήσει στην επανάσταση της Κρήτης κάνοντας μεγάλη ζημιά στους Τούρκους. Όταν η επανάσταση έσβησε στη μεγαλόνησο, ο αιγυπτιακός στόλος στράφηκε εναντίον του ηρωικού νησιού.

Στις 27 Μαΐου του 1824, μοίρα του αιγυπτιακού στόλου έφτασε εκεί. Η καταστροφή της Κάσου ήταν ολοκληρωτική, παρά τη γενναία αντίσταση των κατοίκων της. Η γειτονική Κάρπαθος υπέκυψε αμαχητί.

Με τον διακανονισμό των συνόρων (Πρωτόκολλο του Λονδίνου, 3 Φεβρουαρίου 1830), τα Δωδεκάνησα αποδόθηκαν στην Τουρκία μαζί με τη Σάμο με αντάλλαγμα την Εύβοια, που κρατούσαν ακόμη οι Τούρκοι. Από το 1835, είχαν πάλι πλήρη αυτονομία που περιορίστηκε στα 1869, όταν έσβησε η επανάσταση στην Κρήτη, και καταργήθηκε εντελώς, όταν επικράτησαν οι Νεότουρκοι το 1908.

**Οι Ιταλοί στο προσκήνιο:**

Κανένας δε ζήτησε τη γνώμη της, κανένας δεν ασχολιόταν μαζί της και μάλλον κανένας δεν έδωσε σημασία στην περίπου ξεκάρφωτη δήλωση της Ιταλίας ότι «τάσσεται υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας». Ήταν 27 Μαΐου του 1911. Στα Δωδεκάνησα, το πιθανότερο ήταν ότι κανένας δεν πήρε είδηση αυτή τη δήλωση. Κι αν κάποιος τύχαινε να την άκουσε, σίγουρα θεώρησε ότι το ζήτημα δεν τον αφορά. Εκείνο που απασχολούσε τους κατοίκους των νησιών εκείνη την εποχή, ήταν ότι τελικά οι Νεότουρκοι είχαν επικρατήσει και είχαν καταργήσει τα όποια προνόμια εξακολουθούσαν να ισχύουν μετά το 1869.

Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, οι Ιταλοί ξαναχτύπησαν. Ναι μεν ήταν υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά κάτι έπρεπε να γίνει με την αναρχία στη μαύρη ήπειρο. Από την παλιά κι απέραντη οθωμανική αποικία στην Αφρική, είχαν πια απομείνει μονάχα οι περιοχές της Τριπολίτιδας και της Κυρηναϊκής, καθώς η Αίγυπτος βρισκόταν ήδη κάτω από την επιρροή της Βρετανίας και η Τυνησία με την Αλγερία ανήκαν στη Γαλλία. Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1911, η Ιταλία ανακάλυψε ότι η Τουρκία είχε αφήσει στην τύχη και στην αναρχία την Τριπολίτιδα και την Κυρηναϊκή, όπου υπήρχαν ιταλικά εμπορικά και άλλα ζωτικά συμφέροντα. Και μια που οι Τούρκοι δεν έδειχναν κανένα ενδιαφέρον για τις περιοχές, η Ιταλία τις ζητούσε για λογαριασμό της. Εισέπραξε το οθωμανικό «όχι» που περίμενε και κήρυξε τον πόλεμο.

Με την ευκαιρία του ιταλοτουρκικού πολέμου, ο στόλος των Ιταλών έκανε και μια βόλτα στα ανατολικά, βομβάρδισε την τουρκοκρατούμενη Πρέβεζα, έπλευσε ως τον Ελλήσποντο και, στην επιστροφή, έκανε μια στάση στη Ρόδο.

Ήταν 11 Απριλίου του 1912, όταν ο στρατηγός Αμέλιο ενήργησε απόβαση στο νησί με 11.000 άνδρες. Η μάχη δόθηκε στην Ψίνθο, έξω από την πόλη της Ρόδου, και οι Τούρκοι έπαθαν νίλα, καθώς μπροστά τους ήταν οι Ιταλοί και πίσω τους οι Έλληνες που έσπευσαν να δώσουν ένα χέρι βοήθειας στους «ελευθερωτές». Μετά από 8 ημέρες, ο Αμέλιο έμπαινε θριαμβευτής στην πόλη. Οι Έλληνες βγήκαν να τον υποδεχτούν.

**Στη δίνη της διεθνούς διπλωματίας:**

Ο ενθουσιασμός περίσσευε. Ο Ιταλός στρατηγός διάβασε μια διακήρυξη όπου μεταξύ άλλων αναφερόταν ότι «η τουρκική κυριαρχία έληξε πλέον επί της Ρόδου και των λοιπών νήσων, το μέλλον των οποίων δεν δύναται να είναι άλλο παρά η αυτονομία και η αυτοδιοίκησις αυτών». Στην Πάτμο, ένα συνέδριο Ελλήνων προκρίτων διακήρυξε την ένωση των νησιών με την Ελλάδα.

Μάταια. Οι Ιταλοί σκέφτηκαν πως τα Δωδεκάνησα μπορούσαν κάλλιστα να αποτελέσουν διαπραγματευτικό ατού στις κουβέντες τους με την Τουρκία. Όταν ο ιταλοτουρκικός πόλεμος τέλειωσε, η συνθήκη ειρήνης προέβλεπε την παραχώρηση στους Ιταλούς των οθωμανικών εδαφών στην Αφρική, ενώ οι ίδιοι θα εκκένωναν τα Δωδεκάνησα. Οι Ιταλοί πήραν αυτό που ήθελαν αλλά ξέχασαν να φύγουν από το Αιγαίο. Άλλωστε, η «συνθήκη του Ουσί», όπως έμεινε στην Ιστορία, υπογράφτηκε στις 5 Οκτωβρίου του 1912. Την ημέρα εκείνη, η Ελλάδα κήρυσσε τον πόλεμο στην Οθωμανική αυτοκρατορία, καθώς άναβαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ενώ στον ευρωπαϊκό ορίζοντα μαζεύονταν σύννεφα που προμηνούσαν τον επερχόμενο παγκόσμιο πόλεμο. Με μια μυστική συμφωνία στο Λονδίνο, οι μεγάλες δυνάμεις Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία αναγνώρισαν την ιταλική κατοχή στα νησιά με αντάλλαγμα την ουδετερότητά της στις εξελίξεις.

Επτά χρόνια αργότερα, όλα ήταν διαφορετικά. Οι βαλκανικοί πόλεμοι αποτελούσαν απώτερο παρελθόν κι ο Α΄ Παγκόσμιος πρόσφατο, ενώ στα βορειοδυτικά σύνορα της

Ελλάδας γινόταν παιχνίδι με τη νεογέννητη Αλβανία. Οι Ιταλοί όχι μόνο εξακολουθούσαν να κατέχουν τα Δωδεκάνησα αλλά είχαν βάλει πόδι και στη Βόρεια Ήπειρο. Ήταν Ιούλιος του 1919, όταν υπογράφτηκε η ελληνοϊταλική συνθήκη που έμεινε στην Ιστορία με την ονομασία «συμφωνία Βενιζέλου - Τιτόνι». Με αυτήν, η Ιταλία παραχωρούσε στην Ελλάδα τη Βόρεια Ήπειρο και «την κυριαρχία των νήσων, τας οποίας κατέχει εις το Αιγαίον». Η συμφωνία επρόκειτο να ισχύσει από τις 23 Ιουλίου του 1920 αλλά καταγγέλθηκε από τους Ιταλούς την παραμονή, 22 Ιουλίου του 1920. Ο Βενιζέλος ήταν τότε στο Παρίσι και διαπραγματευόταν τη μετέπειτα συνθήκη των Σεβρών. Πίεσε να περιληφθούν στον διακανονισμό και τα Δωδεκάνησα.

Στις 10 Αυγούστου, μαζί με τη συνθήκη των Σεβρών που μετέτρεπε την Ελλάδα σε κράτος «των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων», υπήρχε και έγγραφη παραίτηση της Ιταλίας από τα Δωδεκάνησα. Τίποτα δεν ίσχυσε. Η ανατροπή του Βενιζέλου, η παλινόρθωση του Κωνσταντίνου, η άνοδος του Κεμάλ και η μικρασιατική καταστροφή έφεραν τα πάνω κάτω. Μεσολάβησε και η ακύρωση όλων των διεθνών συνθηκών που ίσχυαν για την Αλβανία (1921), που έδωσε στην Ιταλία την ιδανική αφορμή. Στις 25 Σεπτεμβρίου του 1922 κι ενώ η Ελλάδα ζούσε τις πρώτες μέρες μετά την επανάσταση Πλαστήρα - Γονατά, οι Ιταλοί κατάγγειλαν για άλλη μια φορά τις συνθήκες: «Κρατάμε τα Δωδεκάνησα», ήταν το νόημα. Η επικράτηση του Μουσολίνι, τον Οκτώβριο, δυσκόλεψε ακόμα περισσότερο τα πράγματα. Η Ελλάδα απάντησε (29 Ιανουαρίου του 1923) ότι διατηρεί όλα της τα δικαιώματα αλλά το πρωτεύον τότε ήταν άλλο.

Η συνθήκη της Λοζάννης (24 του Ιουλίου του 1923) καθόρισε τα σύνορα ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, ενώ άφησε τα Δωδεκάνησα απ' έξω, προκειμένου το θέμα να λυθεί «μεταξύ των ενδιαφερομένων», μέσα στους οποίους ΔΕΝ ήταν η Τουρκία. Η Ελλάδα έμεινε με την παρηγοριά ότι τουλάχιστον είχε να κάνει μόνο με τους Ιταλούς. Στα επόμενα χρόνια, η εκκρεμότητα εξακολουθούσε να υπάρχει. Ο Μουσολίνι αντιμετώπιζε τα νησιά ως ιταλική κτήση και προσπαθούσε να καταπνίξει το ελληνικό φρόνημα ενισχύοντας και το καθολικό στοιχείο σε βάρος των ορθοδόξων. Ο διορισμός διοικητή στη Ρόδο ήταν αυστηρά προσωπική του υπόθεση. Και ο εκεί διοικητής χρεώθηκε και τον τορπιλισμό της Έλλης στα 1940.

**Πορεία προς την ενσωμάτωση:**

Νωρίτερα (4 Ιανουαρίου του 1932), μια ιταλοτουρκική συνθήκη καθόρισε την κυριαρχία στα νησιά, τα νησάκια και τις βραχονησίδες της Δωδεκανήσου ανάμεσα στο Καστελόριζο και τις τουρκικές ακτές. Μια μικτή ιταλοτουρκική επιτροπή ανέλαβε τη χάραξη των συνόρων. Το πρωτόκολλο υπογράφτηκε στις 28 Δεκεμβρίου του 1932. Ανάμεσα στα άλλα, καθόριζε (άρθρο 30) ότι οι βραχονησίδες του συμπλέγματος Ίμια ανήκαν στην Ιταλία και το νησάκι Κάτο στην Τουρκία. Η αλληλογραφία σχετικά με το όλο θέμα κράτησε τέσσερα χρόνια, καθώς προέκυψε αμφισβήτηση για κάποια σημεία νότια και ανατολικά από το Καστελόριζο. Η Τουρκία, προκειμένου να υποστηρίξει τις θέσεις της, ισχυριζόταν ότι αλλαγή στο πρωτόκολλο του Δεκεμβρίου του 1932 σήμαινε ακύρωση και της συμφωνίας του Ιανουαρίου του ίδιου χρόνου, καθώς τα δυο έγγραφα πήγαιναν μαζί, ήταν «σύμφυτα» (επιστολή του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών, 20 Νοεμβρίου του 1935). Εξήντα χρόνια αργότερα, η Τουρκία θα υποστήριζε ακριβώς το αντίθετο στην κρίση των Ίμια.

Η αλληλογραφία που η δημοσιογραφική έρευνα έφερε στο φως τότε (1996), αποκάλυψε ότι το όλο θέμα είχε κλείσει με την ανταλλαγή επιστολών ανάμεσα στις κυβερνήσεις των δύο χωρών (26 Σεπτεμβρίου του 1936 η τουρκική, 28 Νοεμβρίου του 1936 η ιταλική). Είχε προηγηθεί υπογραφή μνημονίου, με το οποίο η Τουρκία δεχόταν να προσφύγει στη Χάγη, προσφυγή που ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε καθώς η κυβέρνηση του Κεμάλ αποδέχτηκε όλες τις ιταλικές θέσεις.

Η Ελλάδα ποτέ δεν έπαψε να ζητά από την Ιταλία τα νησιά. Όμως, με παρελκυστική τακτική η Ιταλία κατάφερε να κρατήσει το όλο θέμα σε εκκρεμότητα ως το 1940, οπότε κήρυξε τον πόλεμο στην Ελλάδα. Στα 1946, τα πράγματα είχαν αλλάξει. Στο Παρίσι, το ανώτατο συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών των χωρών που πολέμησαν τον άξονα αποφάσισε ν' αποδοθούν στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα μαζί με το Καστελόριζο (26 Ιουνίου του 1946). Στις 10 Φεβρουαρίου 1947, υπογράφηκε η συμφωνία στο Μέγαρο της Ευρώπης, στο γαλλικό υπουργείο Εξωτερικών, μαζί με όλες τις άλλες ρυθμίσεις που απέρρεαν από τις μεταπολεμικές συνθήκες. Στις 15 Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου, έγινε η παράδοση των νησιών.

Ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα στις 7 Μαρτίου του 1948. Την επομένη, 8 Μαρτίου, ο τότε βασιλιάς Παύλος ήταν ο πρώτος Έλληνας εστεμμένος που επισκεπτόταν τη Ρόδο. Η Τουρκία δεν μπορούσε να εγείρει αμφισβητήσεις καθώς το όλο θέμα δεν την αφορούσε. Η πολιτική της των διεκδικήσεων στο Αιγαίο στρεφόταν προς τη βορειοανατολική του κυρίως πλευρά. Οι «γκρίζες ζώνες» προέκυψαν, όταν από το πουθενά ξεπρόβαλλε το θέμα με τις βραχονησίδες Ίμια.

Το θερμό επεισόδιο στις βραχονησίδες Ίμια ξεκίνησε ως φάρσα, έφτασε στα όρια της

σύγκρουσης (30 Ιανουαρίου του 1996) κι έβγαλε στην επιφάνεια νέες εδαφικές διεκδικήσεις της Τουρκίας στο αρχιπέλαγος. Η Ελλάδα μπλόκαρε την τελωνειακή ένωση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Περίπου τέσσερα χρόνια αργότερα, μεσάνυχτα της 10ης Δεκεμβρίου του 1999 και κάτω από την πίεση του τότε προέδρου των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον, η Τουρκία είπε το «ναι» στην απόφαση της συνόδου κορυφής του Ελσίνκι να την αναβαθμίσει σε «υπό ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χώρα» με πολύ δεσμευτικούς όρους και με σαφή υιοθέτηση των ελληνικών θέσεων τόσο για Κύπρο και για τις «διαφορές στο Αιγαίο».

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 19.10.2009)